

DOI: <https://doi.org/10.26565/1992-2337-2024-2-18>

УДК 351

Єлагін Віктор Павлович,

доктор наук з державного управління, професор,
професор кафедри права, національної безпеки та європейської інтеграції
навчально-наукового інституту “Інститут державного управління”
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна,
майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, Україна
e-mail: elaginvp@ukr.net <https://orcid.org/0000-0002-1954-3000>

Луговенко Наталія Вікторівна,

кандидат наук з державного управління, доцент,
доцент кафедри економічної політики та менеджменту,
навчально-наукового інституту “Інститут державного управління”
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна,
майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, Україна
e-mail: nata_vict@ukr.net <https://orcid.org/0000-0003-0386-7630>

МОДЕРНІЗАЦІЯ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНИХ ЗМІН В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ

Анотація. У статті шляхом акцентування на нагальні потреби населення в умовах воєнного стану зроблено огляд найбільш важливих аспектів соціальної політики, та розв’язання соціальних проблем, що виникають в умовах війни в Україні. Чітко визначена необхідність в соціально-правовій державі України в умовах гібридних загроз удосконалення політичних та соціальних механізмів в межах сучасної парадигми державотворення.

Визначено, що економіка країни для її подальшого розвитку під час воєнного стану залежить в значній мірі від наявності достатньої кількості ресурсів, головним чином людських ресурсів, обсяги яких постійно зменшуються. Відновлення людських ресурсів є можливим за рахунок зменшення еміграції та стимулювання підвищення рівня народжуваності в країні.

Доведено, що в Україні в умовах гібридних загроз незважаючи на домінування у людській свідомості ідеї колективізму над ідеєю самозабезпечення, на сьогодні свідомість українського населення є досить позитивною основою для формування одночасно індивідуалістичної, а також і колективістської культури українців в процесі інтеграції до ЄС.

Ключові слова: держава, модернізація, воєнний стан, соціальна політика, безпека, соціальне забезпечення, людський капітал, соціальна система, освіта, гібридні загрози, суспільні відносини.

Як цитувати: Єлагін В. П., Луговенко Н. В. Модернізація суспільних відносин в контексті соціальних змін в умовах гібридних загроз. *Державне будівництво*. 2024. № 2 (36). С. 254–265. DOI: <https://doi.org/10.26565/1992-2337-2024-2-18>

In cites: Yelahin, V.P., Luhovenko, N.V. (2024). Modernization of social relations in the context of social changes under conditions of hybrid threats. *State Formation*, no. 2 (36), 254–265. DOI: <https://doi.org/10.26565/1992-2337-2024-2-18> [in Ukrainian].

© Єлагін В. П., Луговенко Н. В., 2024

This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0

Постановка проблеми. Наслідком повномасштабного вторгнення Росії стало для України величезним випробуванням після Другої світової війни, пов'язаним з людськими жертвами, занепадом економіки та величезними матеріальними збитками. Війна росії проти України призвела до падіння реального валового внутрішнього продукту (ВВП) України на 29% у 2022 році. Політика України в соціальній сфері в першу чергу спрямована на підтримку постраждалого від війни населення на основі існуючих програм соціального захисту, військової, фінансової та гуманітарної допомоги, що має для України вирішальне значення для подолання наслідків війни, впровадженні соціально-економічних реформ та підготовці до європейської інтеграції.

Необхідність удосконалення соціально-політичних механізмів в соціально-правовій державі України в дискурсному полі сучасної парадигми державотворення, особливо в умовах гібридних загроз, є проблемою вельми актуальною в процесі вирішення відповідних завдань.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питаннями, що присвячені характеру та особливостям державної соціальної політики впливу в умовах гібридних загроз є малодослідженими, однак низка науковців за період повномасштабного вторгнення приділили свої роботи теоретичним дослідженням та практичним опрацюванням, а також розгляду впливу гібридних загроз на фінансову безпеку України. До тих, хто розглядали зазначену проблематику варто віднести наступних вчених: Бондаренко С., Бугас Н., Бутник О., Ветлинський С., Ємельяненко Л., Федулова Л., Ільчук Л., Кришень О., Михненко А., Щур Н., Славкова О., Токарський, Т. та інших.

Постановка завдання. Метою статті є розгляд найбільш важливих аспектів соціальної політики в умовах воєнного стану, шляхом акцентування дослідження на нагальні потреби населення, розуміння та розв'язання соціальних проблем, що виникають в умовах війни в Україні. В умовах гібридної небезпеки стратегічно важливим завданням держави є питання зменшення депопуляції населення, зростання соціальної та економічної безпеки працездатного населення та зменшення соціальної нерівності в суспільстві.

Виклад основного матеріалу. В сучасних умовах воєнного стану є особливо актуальним аналіз соціально-економічної політики з низкою причин, що акцентують сутність даного процесу. Воєнний стан, на нашу думку, окрім загальнонаціональної безпеки суспільства породжує також багато інших проблем, особливо в соціальній сфері, а саме: внутрішньо переміщені особи (ВПО), нестача харчування, евакуація з прифронтової зони, труднощі в отриманні медичних послуг, отримання грошових виплат тощо.

З погляду на те, що велика кількість населення залишили свої домогосподарства та втратили роботу, впала також купівельна спроможність домогосподарств а соціально-економічні наслідки вторгнення були величезними. Під час повномасштабного вторгнення кількість офіційно зареєстрованих ВПО зросла з 1,5 млн до 4,9 млн осіб [2]. Точна кількість зовнішніх та внутрішніх переміщених осіб невідома, хоча деякі приблизні

оцінки існують. У 2023 р. уряд започаткував власникам пошкодженого чи зруйнованого житла на підконтрольних територіях дві програми компенсацій, хоча конкретної інформації щодо розміщення ВПО, чиє житло розташовано на тимчасово окупованих територіях, нажалдь немає. Уряд прийняв (у квітні 2023 р.) стратегію ВПО до 2025 р., що включає зокрема, при необхідності, поселення до нової громади у разі неповернення до власного житла.

Понад 20% українців за оцінками Світового банку мають сукупний дохід нижчий за прожитковий мінімум. Згідно зі звітом ООН, станом на грудень 2023 р. допомоги потребували 17,7 млн осіб, з них 9,3 млн – потребують засобів до існування та продовольчої допомоги, в Україні за оцінками 14,5 млн потребують медичної допомоги, близько 16 мільйонів – предметами санітарії та гігієни, та в першу чергу – в забезпеченні водою [6].

До зростання інфляції в Україні призвела повномасштабне вторгнення росії, що суттєво знизило купівельну спроможність населення. Інфляція споживчих цін у грудні 2024 року склала у річному обчисленні 26,6% порівняно з груднем 2023 р. Зросли на 34,4% ціни на продукти харчування, що найбільше впливає на становище уразливих верств населення [2].

Соціальна політика держави та місцевих органів влади в таких складних умовах набуває нових інструментів та механізмів, інноваційних методів гуманітарної політики, реновація соціальної та житлової інфраструктури. Соціальна політика в Україні, на підставі суттєвого змісту демографічної складової при накопиченні людського і соціального капіталу суспільства, має базуватися на тому, що під час визначення головних напрямів соціальної політики необхідно брати до уваги як матеріального забезпечення добробуту людини, так і розширене відтворення населення країни.

Найбільш вагомою проблемою є відтворення населення під час військових дій. Постійні обстріли, руйнування інфраструктури, вимушене переселення, втрата роботи та засобів до існування створюють надзвичайно несприятливі умови для народження та виховання дітей. Молоді сім'ї відкладають плани щодо розширення родини, оскільки не мають впевненості у майбутньому та можливості забезпечити дітям належний рівень безпеки і добробуту.

Крім того, війна завдає значної шкоди репродуктивному здоров'ю населення. Стрес, недоїдання, відсутність доступу до якісної медичної допомоги під час вагітності та пологів підвищують ризики ускладнень, передчасних пологів, народження дітей з низькою вагою тощо. Зростає загроза материнської та дитячої смертності.

Багато сімей, що втратили годувальників на війні, опиняються за межею бідності і не мають ресурсів для утримання та виховання дітей. Руйнування шкіл та дитячих садків позбавляє дітей можливості отримувати освіту та соціалізуватися у безпечному середовищі. Все це має довгострокові негативні наслідки для людського капіталу країни.

Відновлення демографічного потенціалу, підірваного війною, потребуватиме масштабних зусиль держави у повоєнний період. Необхідно

буде не лише відбудувати зруйновану соціальну інфраструктуру, але й запровадити дієві програми підтримки материнства і дитинства, сприяти підвищенню доходів сімей з дітьми, забезпечити доступність якісних освітніх та медичних послуг. Лише комплексний підхід до вирішення демографічних проблем дозволить з часом компенсувати популяційні втрати та забезпечити сталий людський розвиток.

На наш погляд, сьогодні в Україні існує необхідність цільової розробки системної стратегії демографічного розвитку, що має включати реальний аналіз перспектив соціо-економічного потенціалу держави з метою визначення рейтингу пріоритетів в демографічній сфері в повоєнний період.

Така стратегія повинна базуватися на ґрунтовному вивченні впливу війни на демографічні процеси, зокрема на народжуваність, смертність, міграцію, шлюбно-сімейні відносини. Необхідно оцінити масштаби демографічних втрат, спрогнозувати динаміку чисельності та структури населення у найближчі десятиліття, виявити найбільш вразливі групи населення, які потребуватимуть особливої підтримки з боку держави.

На основі цього аналізу слід визначити ключові напрямки демографічної політики та розробити конкретні заходи щодо стимулювання народжуваності, зниження смертності, підтримки сімей з дітьми, регулювання міграційних потоків, адаптації системи освіти та охорони здоров'я до нових демографічних реалій. Важливо забезпечити міжвідомчу координацію та залучення всіх зацікавлених сторін (органів влади, бізнесу, громадянського суспільства, наукової спільноти) до розробки та реалізації цієї стратегії.

При цьому демографічна стратегія не може бути ізольованою від загальної стратегії повоєнного відновлення та розвитку України. Відродження економіки, створення нових робочих місць, підвищення рівня життя населення, інвестиції в людський капітал – все це матиме вирішальне значення для поліпшення демографічної ситуації. Лише забезпечивши сприятливі соціально-економічні умови для життя, роботи та самореалізації громадян, держава зможе досягти стійкого демографічного зростання.

Розробка та реалізація такої комплексної стратегії демографічного розвитку вимагатиме значних фінансових, організаційних та інтелектуальних ресурсів. Але це – необхідна інвестиція у майбутнє України, без якої неможливо буде забезпечити національну безпеку, економічний прогрес та добробут суспільства у довгостроковій перспективі. Демографічний потенціал є фундаментом сили та стійкості держави, тому його збереження та примноження має стати одним з головних пріоритетів державної політики у повоєнний період.

Відзнакою для успішної реалізації соціальної політики є той факт, що сьогодні конче необхідно запланувати конкретний перелік першочергових заходів, та із застосування методів проектного аналізу (мета, завдання, очікувані результати, методи оцінки, оціночні індикатори) можна оцінити результати їх впровадження в короткостроковій перспективі, що не заважає

вносити за першими результатами в запроваджені програми необхідні поправки їх впровадження за допомогою інформаційних технологій.

В Україні проблема системної взаємодії в процесі реалізації соціальної політики набуває специфічних та не завжди позитивних ознак через методологічну та методичну неопрацьованість, відсутність демократичних традицій та наявності пострадянської архетипічності в підсвідомості керівників різного рівня в процесі розробки та впровадження соціальної та гуманітарної політики.

Можна припустити, що у межах порівняльного аналізу проведеного в структурно-композиційному дослідженні конкретний соціальний цикл демонструє прояв загальної послідовності становлення – чергування як процесів започаткування нового суспільного порядку так і процесів утримання цього порядку. Вказані еволюційні зміни відбуваються у межах однієї соціальної системи, що самоутворюється, двома способами самоорганізації, посередництвом єдиного процесу впорядкування складових її елементів.

Такий методологічний дискурс доводить, що закони соціодинаміки є підставою циклічного розвитку економічної, політичної і культурної сфер суспільства та відповідають принципам соціальної самоорганізації, відповідно з чим відбувається глобалізований цивілізаційний поступ на основі культурних традицій, що став предметом появи різних історико-філософських теоретичних концепцій.

Розгляд проблеми координації міжсуб'єктної взаємодії окремих акторів суспільного розвитку задля забезпечення громадського впливу в процесі реалізації публічної політики, вимагає аналізу у першу чергу поведінки конкретної людини, коли вона знаходиться в умовах соціальної самоорганізації як об'єкт біосоціального впливу з боку суб'єктів управління. З метою визначення головних чинників, що впливають на розумову діяльність індивіда в процесі його соціо-культурної самоорганізації розглянемо модель прийняття рішень у сфері духовного буття людини.

Співвідношення сил порядку й хаосу в процесі історичного розвитку, як зазначає О. Клименюк [5], суттєвою ознакою соціокультурної реальності в соціосинергетичній парадигмі стало як правило вважати вплив не тільки випадкових об'єктивних факторів у точках біфуркацій (1,2,3,4,5,6), але й під управлінським впливом громадських діячів, макро- і мікрогруп, а також – і суспільства у цілому (рис. 1).

Комплекси факторів в історико-правових дослідженнях необхідно розділяти, розглядаючи їх в контексті 3-х видів соціумів: макросоціуму, мікросоціуму й гіперсоціуму, що формують відповідно професійну, етнічну та політичну особистісну культуру. Комплекс показників макросоціуму складає: статус індивіда в групі, рівень його професійної придатності, його соціальну значущість, рівень професійної компетентності особистісну духовну культуру та ін.

До факторів мікросоціуму слід віднести: родинні традиції та їхні духовні орієнтири, етнонаціональну ідентифікацію індивіда, його соціальний статус, віросповідання та ін.

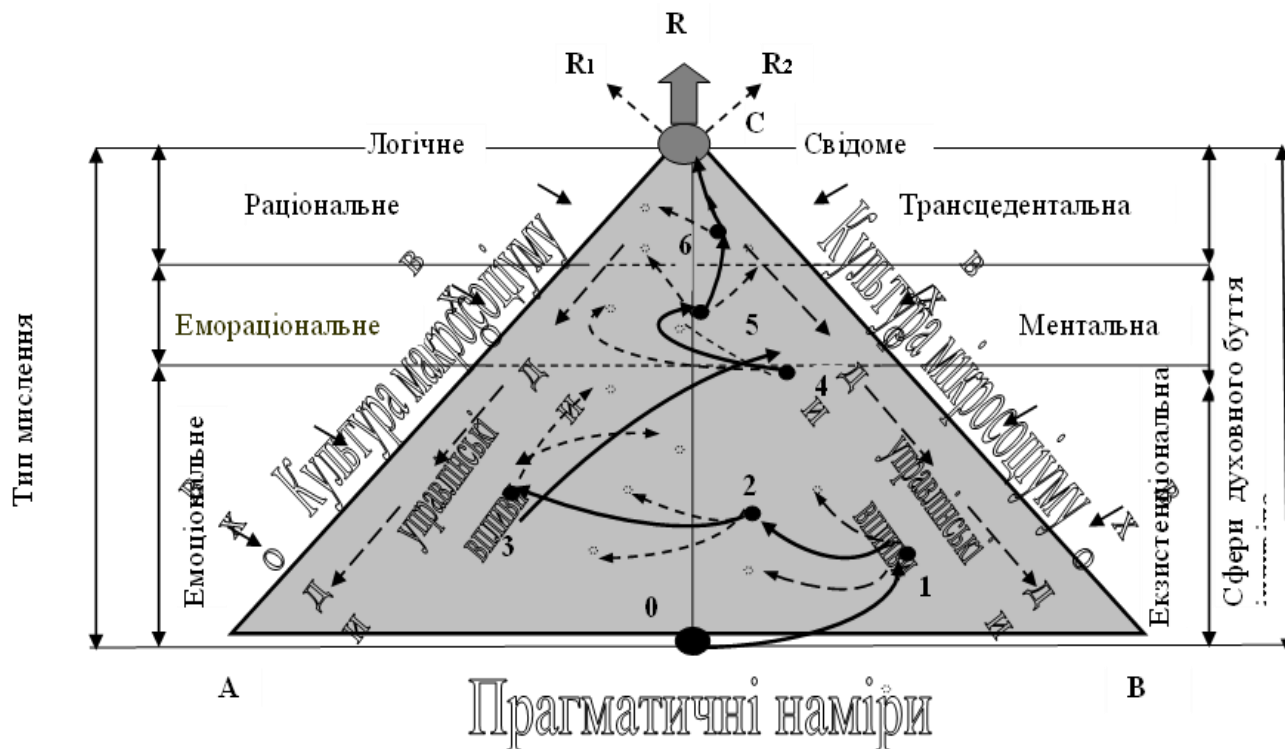

Рисунок 1. – Синергетична модель прийняття рішень у сфері духовного буття індивіда

Figure 1. – Synergetic model of decision-making in the sphere of an individual's spiritual existence

До комплексу факторів гіперсоціуму входять: суспільні переконання, соціально-політичні погляди, що сприйняті індивідом, його соціально-економічний статус, соціально-суспільна взаємодія, його ступінь сприйняття офіційної державної політики тощо.

Складовими порядку зазначеної моделі слід уважати культури макро-, мікро- та гіперсоціуму, маючи на увазі, що саме вони спрямовують функціонування її підсистем. Параметри стану системи (зображені стрілками) є функціями від інших параметрів (параметри порядку) визначають поведінку елементів усередині систем. Будь-який фактор докілья: макросоціуму, мікросоціуму й гіперсоціуму, що має достатнім для впливу на індивіда психологічним потенціалом, здатний перетворюватись у належний йому параметр стану відповідної сфери буття людини – екзистенціальної, ментальної або трансцендентної.

З метою визначення ролі соціально-правової держави в забезпеченні добробуту населення в критичних умовах військового стану необхідно у першу чергу надати уявлення про сутність поняття “добробуту” в соціальній державі.

Розуміння ж “добробуту”, як зауважує Р. Дарендорф, “...зводиться, в основному, до рівня доходу, у зв’язку з чим робиться висновок про можливість зведення всього різноманіття визначень до двох основних варіантів: трактування

даного поняття охоплює сукупність заходів, здійснюваних державою в соціальній сфері, ... а в розширеній інтерпретації цей термін охоплює всю регулюючу діяльність держави в економічній і соціальній сферах, у тому числі й регулювання відносин між працею та капіталом” [10, с. 18].

Вченими здійснюється спроба знайти узагальнені диференціюючі критерії, які дозволяють визначити загальний зміст структури соціальної держави. Такими критеріями є:

1. Реальний дохід для всіх (“блага” – у першу чергу маються на увазі матеріальні ресурси), запропонований в 50-х рр. XX ст. При такому підході створення хоча б мінімально ефективної системи соціального забезпечення, що діє за залишковим принципом, уже надає право називатися “державою добробуту” [3].

При цьому розуміння “блага” не бере до уваги матеріальні ресурси, а зосереджено замість цього на ступені інтегрованості людини (social exclusion) [9]. Поряд із правом на існування, право на інтеграцію відкриває “можливість для реалізації права на соціальну корисність, у рамках якого індивіди розглядаються не тільки в якості нужденних, але і як активні громадяни (мають права й обов’язки) [11]. У 50-ті рр зазначений критерій був запропонований для використання, але наприкінці 70-х рр. XX ст. у зв’язку із зміною поняття сутності соціального питання отримав більше визнання [10; 13].

Критерій дає можливість відрізнити держави, де всі громадяни інтегровані в суспільне життя (соціетальне суспільство) й можуть брати участь повною мірою у вирішенні завдань держави, від держав, де такий процес відсутній. Ця проблема набуває надзвичайної актуальності у першу чергу коли стосується питань національної безпеки держави. Україна дала світу приклад надзвичайного супротиву ворогу – російській федерації, більш потужному по чисельності та озброєнні, але незрівнянно ідеологічно з національною ідеєю свободи українців, які століттями боролися за свою незалежність.

У сфері повоєнних завдань соціальної, правової держави дослідники доходять висновку, що критерії “Загальна інтеграція суспільства” повинні бути сумісні також з усіма компонентами мінімально гідного рівня прав людини, тому що не можна називати “соціальною” державу, яка забезпечує лише фізіологічне виживання та інтеграцію. При цьому вводиться поняття “мінімальний рівень добробуту” [13, с. 6-7].

При більш предметному аналізі термінології держави добробуту по змісту є синтезом усіх ліберальних, консервативних і соціал-демократичних концепцій постіндустріалізму – соціального партнерства, кейнсіанства, змішаної економіки тощо, тобто спостерігається відмова від початкового розуміння концепції “соціальної держави”.

Цей синтез відображає еволюцію уявлень про роль держави в забезпеченні добробуту громадян. Якщо початково концепція соціальної держави передбачала переважно пасивні заходи перерозподілу доходів та соціального захисту, то сучасне розуміння держави добробуту акцентує увагу на активній ролі держави у створенні умов для самореалізації та економічної активності індивідів.

Держава добробуту прагне збалансувати принципи економічної свободи та соціальної справедливості, поєднуючи ринкові механізми з державним регулюванням. Вона визнає важливість приватної ініціативи та конкуренції, але водночас бере на себе відповідальність за корекцію "провалів ринку", забезпечення рівного доступу до суспільних благ, підтримку вразливих груп населення.

Таким чином, сучасна концепція держави добробуту є результатом синтезу різних ідеологічних течій та відображає пошук оптимальної моделі соціально-економічного розвитку в умовах постіндустріального суспільства. Вона передбачає активну, стимулюючу роль держави у забезпеченні високих стандартів якості життя для всіх громадян.

Соціальна держава стимулює соціальну і економічну самодостатність особистості, обмежує й перетворює через державний бюджет надприбутки на фонди суспільного використання, матеріально підтримує нездатних до конкурентного середовища зокрема заохочуючи добродійність робить усе це з єдиною метою досягнення соціальної злагоди у суспільстві. Держава з плановою економікою у свою чергу через оподаткування ліквідує причини і наслідки економічної нерівності, не допускаючи суттєвого збагачення одних і утриманський паразитизм інших для досягнення соціальної рівноваги. Соціальна рівновага чи соціальний мир – принципова відмінність завдань соціальної і держави соціалістичної.

Як і в усіх західних постсоціалістичних державах за період незалежності в Україні, здійснюється складний для народу перехід від колишньої ортодоксальної "соціалістичної держави" до сучасної "соціальної держави" – соціально-мобільний по формі і незмінний у своїй стратегії реалізації.

Поняття соціальної держави в англomовних країнах використовується терміни "держава добробуту" (Welfare state), "держава загального добробуту", "держава загального благоденства". Однак в західноєвропейських країнах поняття соціальної держави (Social state) більше відображає завдання сучасної держави у сфері економічних й соціально-політичних відносин.

С. Бульбенюк слушно зауважує, що "не існує єдиної, цілісної концепції "Welfare state", але є цілий комплекс таких концепцій, у яких використовуються різні типи інституціональних підходів та які спираються на особливості різних національних політичних традицій" [3, с. 118].

З точки зору ідеології "правої орієнтації", можна погодитись з думкою В. Чиркіна, що " ... в останні роки стає пануючою ... ідея Workfare State. Згідно з сучасним підходом така соціальна держава зобов'язана забезпечити тільки основні потреби людини (прожитковий мінімум, освіта, інфраструктура, охорона здоров'я) в обсягах, які дозволяють реальні можливості суспільства" [9, с. 11].

Згідно з теоретичною концепцією "трудове соціальне забезпечення" (Workfare) є альтернативною моделлю відомої системи соціального забезпечення "Social welfare". Соціальні виплати згідно цієї концепції зберігають право отримувача на пошук роботи у подальшому.

Існують два види трудового соціального забезпечення відповідно даної концепції:

- сприяє безпосередньому працевлаштуванню і має на меті зменшення кількості людей, які отримують соціальні виплати;
- збільшення людського капіталу за допомогою надання відповідної освіти громадянам, які знаходяться на соціальному забезпеченні.

Обидва складові зазначеного процесу можуть реалізовуватися одночасно в рамках однієї моделі соціальної політики.

Починаючи з лютого 2022 року в умовах гібридних загроз з боку росії, Україна продовжила фінансувати існуючі соціальні програми з метою у воєнний час зберегти соціальну безпеку, стимулювати зайнятість, підвищити економічну стабільність країни та обмежити зростання бідності населення. На той період податкових та інших надходжень до державного бюджету було недостатньо навіть для покриття витрат на безпеку та оборону, а тим більше на фінансування соціальних видатків. Фінансування таких програм було реалізовано завдяки заходам економічної політики західних країн, міжнародних фінансових структур та гуманітарною допомогою зі сторони світових громадських організацій.

З метою забезпечення соціального захисту своїх громадян в період глибокої економічної кризи внаслідок повномасштабного вторгнення росії, після 24 лютого 2022 року, соціальна політика української держави була спрямована на підтримку ВПО та пролонгації решти соціальних виплат, у першу чергу – пенсій, а також переглядати пріоритети своєї соціальної політики. Починаючи з кінця 2022 року і з початку 2023 року, уряд почав запроваджувати активні заходи по обмеженню бюджетних витрат та підвищенню економічної активності в країні шляхом широкої мережі програм підтримки малого та середнього бізнесу через регіональні Центри зайнятості населення.

Через збільшення кількості осіб ВПО зросло фінансування соціальної допомоги, проте сума, витрачена на одну особу через бюджетний дефіцит, залишається невисокою. Цифровізація майже всіх операцій соціальної допомоги у воєнний час стала доступна онлайн.

Необхідно проаналізувати питання доцільності скорочення допомоги з безробіття під час гібридної війни, з урахуванням того, що ця допомога фінансується в межах системи соціального захисту і має залежати від стажу виплати страхового внеску. Скорочення виплат допомоги з безробіття має бути скомпенсоване заходами підтримки самозайнятості, створення нових робочих місць і, як наслідок – підвищення економічної активності населення що є вагомим складовою соціальної безпеки країни.

На основі проведеного дослідження можна зробити наступні висновки і перспективи:

1. Соціальна політика України в умовах гібридних загроз та військової агресії з боку росії зазнала значних трансформацій. Починаючи з лютого 2022

року, головними пріоритетами стали підтримка внутрішньо переміщених осіб, збереження існуючих соціальних програм та стимулювання економічної активності населення в умовах глибокої економічної кризи.

2. Незважаючи на суттєві фінансові обмеження, викликані падінням ВВП та бюджетним дефіцитом, Україна змогла забезпечити базовий соціальний захист вразливих верств населення завдяки міжнародній фінансовій та гуманітарній допомозі. Водночас, розмір соціальних виплат на одну особу залишається невисоким.

3. В умовах війни особливої важливості набуває підтримка малого та середнього бізнесу, самозайнятості населення як джерела додаткових доходів та драйвера економічного відновлення. Держава має переглянути пріоритети соціальної політики, поєднуючи пасивні заходи соціального захисту з активними програмами стимулювання зайнятості.

4. Демографічна криза, спричинена війною, потребуватиме розробки комплексної стратегії відтворення людського капіталу в повоєнний період. Ця стратегія має базуватися на ґрунтовному аналізі демографічних втрат, прогнозуванні динаміки населення та визначенні пріоритетних напрямків підтримки сімей з дітьми, молоді, осіб похилого віку.

5. Ментальність українців, що поєднує цінності індивідуалізму та колективної взаємодопомоги, є сприятливою основою для формування ефективної моделі соціальної держави в процесі євроінтеграції. Збалансована соціальна політика має спиратися на принципи субсидіарності, адресності соціальної допомоги та стимулювання економічної активності громадян.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці науково обґрунтованих рекомендацій щодо трансформації соціальної політики України в умовах повоєнного відновлення з урахуванням досвіду країн ЄС. Актуальними напрямками є оптимізація системи соціального захисту, реформування пенсійної системи, модернізація освіти та охорони здоров'я відповідно до нових демографічних реалій. Особливої уваги потребує вдосконалення механізмів соціального діалогу та залучення громадянського суспільства до процесу формування та реалізації соціальної політики на національному та місцевому рівнях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондаренко С., Бугас Н. Соціальна політика держави як основа забезпечення соціального розвитку. *Державне управління: удосконалення та розвиток* URL:http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/2_2021/42.pdf
2. Бетлій О. Соціальна політика в Україні у воєнний час. Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. Липень 2023. 27с.
3. Бульбенюк С. С. Еволюція “держави загального добробуту”: теоретичний та практичний аспекти проблеми. *Гуманітарний вісн. Запорізьк. держ. інженер. академії*. 2012. Вип. 9. С. 108–119.

4. Ільчук Л. Світовий досвід моделей соціальної політики та їх можливість використання в Україні. URL: <https://ipzn.org.ua/svitovyy-dosvid-modelej-sotsialnoyi-polityky-ta-yih-mozhlyvist-vykorystannya-v-ukrayini/>
5. Клименюк А. В. Синергетичний інструментарій розкриття чорної скриньки історичного явища. *Україна – Європа – Світ: історико-політичні та гуманітарні аспекти розвитку*: у 2 ч., Ч. 1. Тернопіль, 2010. Вип. 5. С. 234–251.
6. Моніторингова місія ООН з прав людини в Україні URL: <https://www.ohchr.org/en/news/2023/01/ukraine-civilian-casualty-update-3-january-2023>
7. Славкова О. П. Державна соціальна політика: проблеми та перспективи. *Вісник Сумського національного аграрного університету: науковий журнал. Сер. «Економіка і менеджмент»*. 2021. 1(87). С. 48–52.
8. Токарський, Т. Б. Трансформації соціальної політики в Україні і її проблеми. *Економіка та правління національним господарством* URL: https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2017-4_0-pages-164_171.pdf
9. Чіркін В. Е. Загальнолюдські цінності та сучасна держава. *Держава і право*. 2012. № 2. С. 5–13.
10. Dahrendorf R. Survival, justice and equality in a changing world. Leuven, 1977. P. 18.
11. Marshall T. H. Social Class. A preliminary analysis. Citizenship and social class Cambridge : Cambridge University Press, 1950. 574 p.
12. Wilensky H. L. The Welfare State and Equality: Structural and Ideological Roots of Public Expenditures. Berkeley, 1975. 96 p.

Стаття надійшла до редакції 06.09.2024 р.

Стаття рекомендована до друку 20.10.2024 р.

Yelahin V. P.,

Dr.Sc. in Public Administration, Full Professor,
Full Professor at the Department of Law, National Security and European Integration,
Education and Research Institute of Public Administration
of V. N. Karazin Kharkiv National University,
4 Svobody Sq., Kharkiv, 61022, Ukraine
e-mail: elaginvp@ukr.net <https://orcid.org/0000-0002-1954-3000>

Luhovenko N. V.,

PhD in Public Administration, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Economic Policy and Management,
Education and Research Institute of Public Administration
of V. N. Karazin Kharkiv National University,
4 Svobody Sq., Kharkiv, 61022, Ukraine
e-mail: nata_vict@ukr.net <https://orcid.org/0000-0003-0386-7630>

MODERNIZATION OF SOCIAL RELATIONS IN THE CONTEXT OF SOCIAL CHANGES UNDER CONDITIONS OF HYBRID THREATS

Annotation. By emphasizing the urgent needs of the population under martial law, the article provides an overview of the most critical aspects of social policy and the resolution of social issues arising during the war in Ukraine. The necessity for the social and legal state of Ukraine to improve political and social mechanisms within the modern paradigm of state-building under conditions of hybrid threats is clearly defined.

It is determined that the country's economy, for its further development during martial law, significantly depends on the availability of sufficient resources, primarily human resources, the volume of which is constantly decreasing. The restoration of human resources is possible through reducing emigration and stimulating an increase in the birth rate in the country.

It is proven that in Ukraine, under conditions of hybrid threats, despite the dominance of the idea of collectivism over the idea of self-sufficiency in human consciousness, today the consciousness of the Ukrainian population is a fairly positive basis for the simultaneous formation of an individualistic, as well as a collectivist culture of Ukrainians in the process of integration into the EU.

Keywords: *state, modernization, martial law, social policy, security, social welfare, human capital, social system, education, hybrid threats, social relations.*

REFERENCES

1. Bondarenko, S., Buhas, N. State social policy as a basis for ensuring social development. Public administration: improvement and development URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/2_2021/42.pdf [in Ukrainian].
2. Betlii, O. (2023). Social policy in Ukraine during wartime. Institute for Economic Research and Policy Consulting. July 2023. 27 p. [in Ukrainian].
3. Bulbeniuk, S.S. (2002). Evolution of the "welfare state": theoretical and practical aspects of the problem. *Humanitarian Bulletin of Zaporizhzhia State Engineering Academy*, is. 9, 108–119. [in Ukrainian].
4. Ilchuk, L. World experience of social policy models and their possibility of use in Ukraine. URL: <https://ipzn.org.ua/svitovyj-dosvid-modelej-sotsialnoyi-polityky-ta-yih-mozhlyvist-vykorystannya-v-ukrayini/> [in Ukrainian].
5. Klymeniuk, A.V. (2010). Synergetic tools for opening the black box of a historical phenomenon. Ternopil. Is. 5. *Ukraine - Europe - World: historical, political and humanitarian aspects of development*, in 2 parts, Part 1, 234–251. [in Ukrainian].
6. UN Human Rights Monitoring Mission in Ukraine URL: <https://www.ohchr.org/en/news/2023/01/ukraine-civilian-casualty-update-3-january-2023> [in Ukrainian].
7. Slavkova, O.P. (2021). State social policy: problems and prospects. *Bulletin of Sumy National Agrarian University: scientific journal. Series "Economics and Management"*, 1(87), 48–52. [in Ukrainian].
8. Tokarskyi, T.B. Transformations of social policy in Ukraine and its problems. Economics and management of the national economy. URL: https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2017-4_0-pages-164_171.pdf [in Ukrainian].
9. Chirkin, V.E. (2012). Universal values and the modern state. *State and Law*, no. 2, 5–13. [in Ukrainian].
10. Dahrendorf, R. (1977). Survival, justice and equality in a changing world. Leuven.
11. Marshall, T.H. (1950). Social Class. A preliminary analysis. Citizenship and social class Cambridge: Cambridge University Press.
12. Wilensky, H.L. (1975). The Welfare State and Equality: Structural and Ideological Roots of Public Expenditures. Berkeley.

The article was received by the editors 06.09.2024.

The article is recommended for printing 20.10.2024.